

Els *futurs* del català

Miquel Àngel Pradilla Cardona

Director de la Xarxa CRUSCAT de l'IEC i president de la Societat Catalana de Sociolingüística

Els rànquings internacionals situen la llengua catalana entre les cent primeres llengües parlades al món. Amb prop de deu milions de persones que declaren saber-la parlar, el català constitueix l'espina dorsal d'una comunitat lingüística mitjana d'una extraordinària complexitat. Així, l'ecosistema comunicatiu en què senyoreja acull la presència d'un mosaic lingüístic imponent. I, com a conseqüència, els repertoris lingüístics dels residents mostren una gran variabilitat, talment com el seus capteniments comunicatius, que es troben mediatitzats per un conjunt de factors no menor. Els fluxos migratoris, amb intensitats i ritmes diferents en funció sobretot de l'atractiu econòmic però també climatològic i cultural, han conformat una societat lingüísticament i culturalment diversa.

Ahora, l'esmentat ecosistema general presenta un conjunt d'hàbitats territorials, sovint poc interrelacionats. Uns hàbitats on la llengua històrica ha patit processos històrics de minorització severa. Tant que una repassada atenta a la història social de la llengua catalana ens mena a interpretar-ne la vitalitat actual en termes de veritable esdeveniment històric. Val a dir, però, que l'hostilitat institucional que ha hagut d'entomar es deriva de les històries particulars de cada territori. Set territoris en una comunitat lingüística interstatal, amb dinàmiques ben matisades.

En els territoris catalanòfons de l'Estat espanyol, l'adveniment de la democràcia ha propiciat l'activació de processos de normalització lingüística. A les tres grans circumscripcions autonòmiques (Catalunya, País Valencià i les Illes Balears) des de la dècada dels vuitanta del segle passat s'han dut a terme mesures rehabilitadores des d'una regulació legislativa emparada en els Estatuts d'Autonomia. Els resultats de les intervencions lingüístiques, com es desprèn de les dades demolingüístiques, no han satisfet les expectatives dels sectors socials més compromesos amb la llengua catalana. En alguns casos, fins i tot s'ha constatat un afebliment general de la vitalitat sociolingüística.

Siga com siga, més enllà de les percepcions i de les expectatives individuals, allò que no ofereix cap dubte

és la correlació evident entre la salut de la llengua i la política lingüística impulsada des de les institucions. En aquest sentit, no és sobrer recordar que l'únic territori catalanòfon de l'Estat espanyol on s'han dut a terme polítiques lingüístiques compromeses i amb continuïtat temporal ha estat Catalunya. Al País Valencià la intervenció institucional ha esdevingut una via morta, si més no fins a les darreres eleccions autonòmiques de maig del 2015. Així, entre els anys 1983 i 1995 la intervenció es pot catalogar com a *infraplanificació lingüística* i el període comprès entre 1995 i el 2015, com a *contraplanificació lingüística* (Pradilla 2015, 17-98). D'altra banda, a les Illes Balears, des de l'any 1999 l'alternança de poder cada legislatura ha mediatitzat l'eficàcia de les polítiques lingüístiques impulsades pels pactes de progrés. Finalment, a la Franja l'aprovació de la Llei de Llengües de 2009 va impulsar un litigi sobre la regulació legal que en va motivar la substitució el 2013 per una nova norma, vigent actualment amb alguna modificació posterior. Més enllà de la disputa ideològica apuntada, el suport legal a la llengua catalana (i l'aragonesa) a la Franja parteix del no reconeixement de l'oficialitat d'ambdues llengües en l'Estatut aragonès renovat el 2007.

Andorra és el territori on la llengua catalana acumula més confort institucional. L'estatus d'oficialitat única no es pot evitar de vincular-lo amb el lideratge d'aquest territori quant a la capacitat d'atracció de la llengua. Tot el contrari del que ocorre a l'Alguer i la Catalunya del Nord, on la inexistència d'una legislació afavoridora de la rehabilitació de la llengua els ha situat en una deriva substitutòria força avançada.

La intensitat dels fluxos migratoris ha alterat substancialment la base demolingüística del conjunt territorial. Excepte a la Franja, a la resta dels territoris el pes relatiu del català com a llengua inicial sempre és menor que el de l'altra llengua principal (castellà a l'Estat espanyol i Andorra; italià a l'Alguer; i francès a la Catalunya del Nord). A la Catalunya del Nord i a l'Alguer la interrupció de la transmissió lingüística intergeneracional comparteix protagonisme amb la mobilitat poblacional. Quant a la llengua d'identificació, a més de la Franja, Andorra també exhibeix un diferencial favorable amb

l'altra llengua principal. A la resta de territoris el diferencial és negatiu.

La correlació de la llengua inicial i la llengua d'identificació aporta resultats positius a Andorra, Catalunya i les Illes Balears. Andorra presenta de llarg els millors percentatges i destaca en la modificació positiva d'una variable estructural de gran rellevància. El contrast amb la llengua habitual segueix un perfil semblant que el de la llengua d'identificació; tanmateix ara les Illes Balears, amb un decrement lleuger, passarà al grup dels territoris amb una dinàmica negativa.

El coneixement de la llengua varia en funció de les diferents habilitats amb què es manifesta. La capacitat d'entendre la llengua és l'habilitat que mostra millors resultats. A Andorra, Catalunya, les Illes Balears i la Franja es tracta d'una competència que tendeix a la universalització. En aquests mateixos territoris l'habilitat de parlar la llengua presenta també uns percentatges notables, encara que inferiors als de la capacitat d'entendre-la. Quant a la competència lectora, Andorra, les Illes Balears i Catalunya encapçalen la prelació dels territoris amb millors resultats. Aquests mateixos territoris —ara amb un intercanvi de posicions entre Catalunya i les Balears— exhibeixen els resultats més positius en l'habilitat escriptora.

El català solament és llengua d'ús habitual majoritària en dos territoris: la Franja i Andorra. Aquest darrer és l'hàbitat on l'ús de la llengua exhibeix un diferencial més favorable respecte a l'altra llengua oficial. Val a dir, però, que a Andorra el català conviu, a més de fer-ho amb la llengua castellana, amb dues llengües amb una forta presència com a llengua inicial: el francès i el portuguès.

La correlació de la llengua inicial amb la llengua habitual tan sols és favorable a Andorra i, en menor mesura, a Catalunya. A la Franja, el territori on el català mostra més fortalesa com a llengua inicial, l'ús habitual del català està per sota del percentatge de llengua inicial. La transmissió lingüística familiar centra l'atenció en els usos familiars de progenitors a fills. L'Índex de Transmissió Lingüística Intergeneracional (ITIC) del Català dona compte de l'estat d'una altra variable estructural especialment rellevant en la projecció de futur de la llengua. Andorra, Catalunya i les Illes Balears, per aquest ordre, presenten un ITIC positiu. A la Franja sembla que defineix una situació d'estabilitat. Contràriament, a l'Alguer i la Catalunya del Nord l'indicador és negatiu.

En les línies precedents hem posat èmfasi en els territoris on les dinàmiques estudiades mostren una certa

fortalesa. Si canviem el focus i avaluem les febleses, l'Alguer i la Catalunya del Nord monopolitzen la nostra atenció. D'entrada, la interrupció de la transmissió lingüística intergeneracional que delata l'ITIC ens situa de ple en un procés de substitució lingüística. A la Catalunya del Nord la interrupció de la transmissió lingüística es va activar unes dècades abans que a l'Alguer, la datació del qual se situa a mitjan segle xx.

En tots dos territoris la base demolingüística catalanoparlant és molt feble i la identificació lingüística és inferior a la llengua inicial. La presència de col·lectius no catalanoparlants, dipositaris de la llengua oficial dels estats respectius, contribueix extraordinàriament a la invisibilització de la llengua més enllà de contextos de privacitat endogrupal. Sembla clar que, amb les dades a la mà, la diagnosi ens remet a un escenari d'extraordinària preocupació per a la viabilitat comunicativa de la llengua catalana.

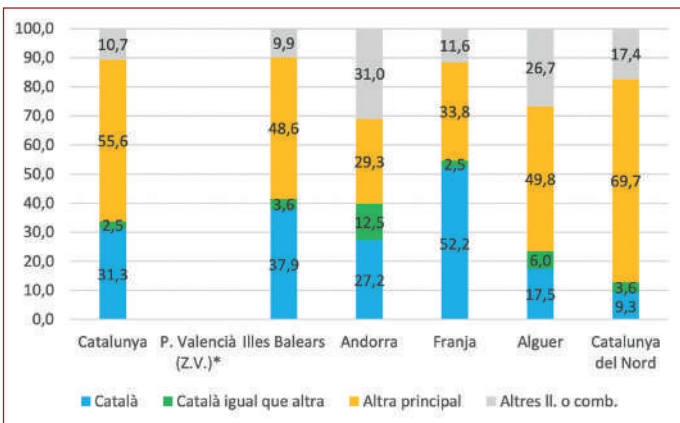
Acabaré fent referència a l'estat de la llengua a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià. Les tres grans circumscripcions administratives de l'Estat espanyol apleguen el 95,6% dels residents a la catalanofonia i comparteixen algunes característiques que conviden a una anàlisi de conjunt. L'alteració demolingüística que han sofert n'és una, i les polítiques històriques de minorització, una altra. Alhora, el fet de pertànyer al mateix Estat les situa sota un paraigua legislatiu semblant, això sí, amb polítiques lingüístiques autonòmiques que matisen força l'aplicació de la doble oficialitat que defineix l'estatus jurídic. La llengua castellana esdevé l'altra llengua principal de les enquestes i és amb ella, sobretot, amb qui la llengua catalana negocia els usos individualitzats i institucionalitzats. Malauradament, l'absència d'algunes preguntes rellevants en la sèrie d'enquestes institucionals valencianes només ens permet de realitzar algunes especulacions a partir d'indicadors col·laterals.

La base demolingüística catalanoparlant de primera llengua d'aquest conjunt territorial se situa al voltant del terç de la població. Sense dades del País Valencià, la llengua d'identificació presenta resultats lleugerament superiors als de la llengua inicial a Catalunya i les Illes Balears. El coneixement de la llengua en les habilitats d'entendre, llegir i parlar mostra percentatges notables a Catalunya i les Illes Balears. Al País Valencià, en canvi, les incompetències assoleixen percentatges substantius. La capacitat d'escriure la llengua, la més complexa de totes, ocupa el darrer lloc en tots els territoris, però a Catalunya i les Illes Balears és una habilitat majoritària, que acrediten tres de cada cinc persones. En relació amb la llengua habitual, l'ús de la llengua castellana presenta

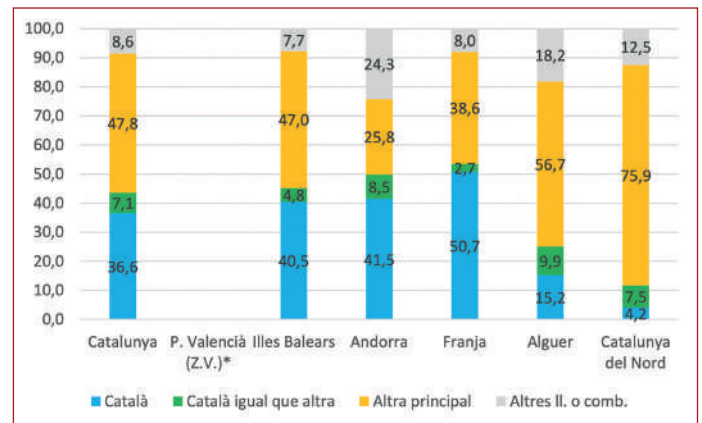
percentatges superiors, mentre que el contrast amb la llengua inicial solament és favorable a Catalunya. Quant als usos contextuals, en el pas cap a la comunicació més formalitzada només hi ha resultats favorables a Catalunya. Aquesta dada interpel·la les polítiques lingüístiques executades i centra el debat sobre la vitalitat de la llengua en la detecció d'una crisi dels usos visible, amb intensitats diferents, en tots els territoris. Finalment, els resultats positius en la transmissió intergeneracional de la llengua a Catalunya i les Illes Balears és una magnífica notícia, que en garanteix la reproducció i la incorporació moderada a fluxos poblacionals amb altres llengües inicials.

A la llum de les dades escrutades, sembla clar que el futur del català ens remet inexorablement als *futurs* de la llengua en uns territoris on la vitalitat és diversa i dinàmica. En alguns la cruesa dels resultats i les dinàmiques sociolingüístiques imperants ens fan dubtar sobre les possibilitats reals d'invertir el procés substitutori. Tanmateix, en el gros de la catalanofonia, el futur de la llengua encara és en mans d'uns usuaris que han de vetlar per conformar una consciència social majoritària a favor de la rehabilitació funcional de la llengua. █

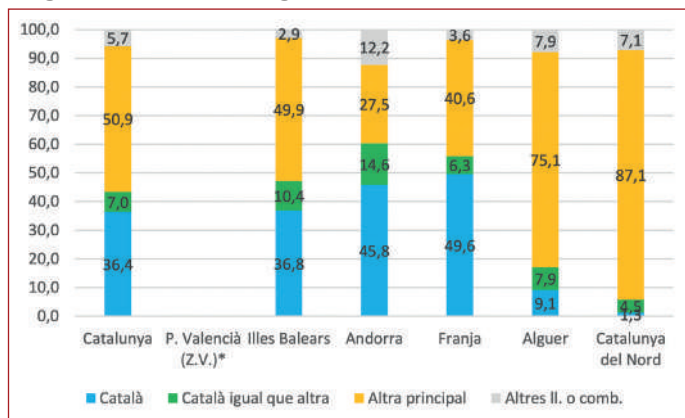
Gràfic 1 Població de cada territori segons la seua llengua inicial. Percentatges

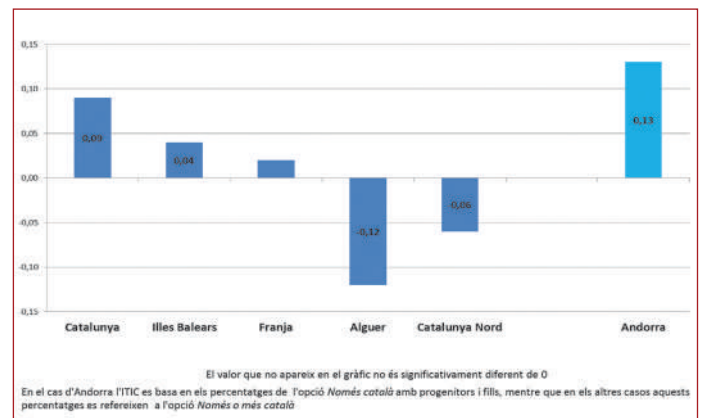
Gràfic 2 Població de cada territori segons la seua llengua d'identificació. Percentatges

Gràfic 3 Percentatge de població de cada territori segons la seua llengua habitual

Gràfic 4 Índex de Transmissió Intergeneracional del Català (ITIC) (2013-2015)

Referències bibliogràfiques

Pradilla, M.À (2015). *La catalanofonia. Una comunitat del segle XXI a la recerca de la normalitat lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Direcció General de Política Lingüística i Xarxa CRUSCAT-IEC (coord.) (2019). *Els usos lingüístics als territoris de llengua catalana*. Barcelona: Biblioteca tècnica de Política Lingüística, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya. <https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/publicacions/btpl/arxius/27-btpl-usos-linguistics-territoris.pdf>